

Сања ШУБАРИЋ*

О ЛЕКСИЦИ СТРАНОГ ПОРИЈЕКЛА У ДОКУМЕНТИМА ЦРНОГОРСКОГ СЕНАТА

Сажетак: Рад представља приказ разуђености лексике страног, несловенског, поријекла у документима Црногорског сената. Ексерцирану лексику разврстали смо према сферама друштвених дјелатности у којима се користила и издвојили одређене термилошке слојеве у односу на општи лексички фонд. Такво лексичко диференцирање прате етимолошки подаци, које смо усвајали упоређивањем више извора.

Кључне ријечи: лексика, лексема, општи лексички фонд, термилошки слој, административно-правна терминологија, етимологија, романизми, турцизми/оријентализми, германизми, грецизми

0. Документа Сената (осим оних која својом формом, језичким и стилским изразом више представљају приватну него институционалну преписку), према предметном садржају, у складу са савременим диференцирањима функционалних стилова, могу се одредити као различите форме, тј. жанрови (одлука, указ, споразум, уговор, спецификација, наруџбеница, нота, потврда, писмо, телеграм, молба, жалба, захтјев...) различитих подстилова (законодавно-правног, пословног, дипломатског, кореспонденцијског) унутар административног стила¹. Међутим, Сенатова документа лексичком структуром не уклапају се сасвим у опис који важи за савремене текстове административног функционалног стила – „сиромашан избор лексике, слаба емоционалност и неекспресивност”². Поред документације којој је својствена лексичко-семантичка ограниченост, једноличност и репетитивност, добар дио Сенатових докумената одликује лексичка ширина и слојевитост, као и експресивно-емоцио-

* Сања Шубарић, асистент на Филозофском факултету у Никшићу

¹ Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Грац, 2002, стр. 288.

² Б. Тошовић, *Исто*, стр. 293.

нална обојеност. Неријетко, изражајном и дијалекатски обојеном лексиком народног говора, правни предмети” добијају наративну димензију, у којој „административна фразеологија” бива потиснута изворном фигуративношћу, синонимизацијом и конотативношћу. За лексику докумената Сената, првенствено одређену њиховим предметним садржајима, можемо рећи да представља изворну народну, општеупотребну, тј. разговорну лексику, кроз коју се, опет зависно од садржаја, провлачи „терминолошка лексика” (прије свега административно-правни термини – углавном спецификовани ондашњим друштвено-историјским приликама и институционалним профилем Сената, али спорадично и терминолошка лексика неких других врста, изнуђена” конкретним поводом кореспонденције).

Поред основног лексичког фонда српског језика и посебног слоја лексике својствене етносу црногорских простора, заступљена је и лексика страног поријекла: словенизми, романизми, турцизми, грецизми, германизми; ријечи чија се етимологија везије за мађарски језик ријетке су. Као што се унутар општеупотребне лексике може говорити о дијалекатској лексиси обогаћеној страним ријечима, и терминолошки слој карактерише различито поријекло лексема.

У овом раду бавимо се лексиком несловенског поријекла. Ишчитавањем седамсто четрдесет докумената Сената констатовали смо да су најбројније ријечи поријеклом из романских језика. Издвојили смо око двјеста педесет ријечи чије се поријекло везује за неки од романских језика – латински, италијански и француски (евидентирали смо и неколико примјера који се етимолошки, према изворима, доводе у везу са шпанским, односно португалским језиком). Више од сто педесет ексцерпираних лексема изворно припада турском, арапском или персијском језику. Око четрдесет лексема у различитим варијантним облицима потврдило нам је присуство грецизама, док различити облици тридестак лексема непосредно се везују за германске језике – њемачки и, рјеђе, за енглески језик. Како етимолошки извори не дају увијек сасвим прецизне податке (као могући етимони наводе се облици из различитих језика), и како различити извори понекад дају различита етимолошка тумачења истих облика, упоређивали смо изворе и према потреби давали напомене.

Поред лексема страног поријекла које су и данас незамјенљиве или теже замјенљиве (углавном одомаћених ријечи које највећи дио данашњих говорника не доживљава као ријечи страног поријекла: на примјер називи неких појединачних, односно колективних носилаца државних компетенција – *сенат, сенатор, министар, министарство, полици-*

ја, официр, гроф, конзул, ...; затим називи мјесеци у години – *октобар, март, август, децембар* ..., али и многе друге ријечи свакодневеног израза – *документ, дупликат, банка, паре, адреса, сат, роба, фарба, ризик, канал, мајстор, алат, макар, баиш* (као прилог), *мотати, рум, дуван, ђаво, литар*...), бројне су и оне лексеме које су имале домаће синониме, али су услед друштвено-историјских прилика биле обичне у ондашњем језичком изразу овог поднебља (*губернатор, ексцеленца, трибунал, фамилија/фамеља, давија, дација, клак, шанац, цукар, бадава, одаја, кирија/ћирија*...). Овај дио нашег истраживања занимљивим су учиниле оне лексеме за које не можемо рећи да су мање-више познате у савременом језику – лексеме чије значење нам је приближавао и откривао ужи или шири контекст, а потврђивали извори.

Иако би се већ на основу институционалне одређености наше грађе могао претпоставити стабилан термилошки систем, њена садржајна разноликост донекле оспорава такву претпоставку. Исту претпоставку оспорава и чињеница да потписници Сенатових списа најчешће немају, стручну компетенцију”, коју подразумева употреба термина. Самим тим, наметнуло нам се и питање издиференцираности термина у односу на општи лексички фонд. Стручни називи, тј. термини³ у документима Сената често, услед неких нетермилошких фактора односно ширих контекстуалних услова – повод кореспонденције и садржајна прозаичност, садржајна и стилска неуобличеност, површна писменост адресаната и снисходљивост њиховог израза, одвагана” друштвеним статусом адресата..., као да губе од своје термилошке вриједности и стапају се са општим лексичким фондом. Дакле, у неким случајевима широм контекстуализацијом термилошких лексичких јединица поколебана је њихова примарна вриједност и помјерена ка општем значењу.

За приказ разуђености лексике страног поријекла определијели смо се тим прије јер се лингвистичка наука није исцрпије бавила питањем – колики је утицај језика некадашњих империјалних сила (прије свега Аустрије, Венеције и Турске) на лексику језика администрације и права на овим нашим просторима⁴. Разврставање ексцерпираних лексике према сферама друштвених дјелатности у којима се користила, показује

³ Прецизност, интернационалност, устаљеност, несинонимност, ограничена способност полисемије... – јесу неке од карактеристика које се у стручној литератури наводе као термилошке. В. Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 21.

⁴ С. Мусић у раду *Романизми у говорима наше јужне јадранске обале и њеног залеђа* (Научни састанак слависта у Вукове дане, Свеска 1, Београд, 1977, стр.

њене разноврсне упливе. Праћењем фреквентности појединих лексема кроз различите предметне садржаје и упоређивањем њиховог лексичког значења у различитим контекстуалним условима, идентификовали смо одређене термилошке слојеве и слојеве општег лексичког фонда, који са различитих страна одсликавају друштвени живот Црне Горе из времена функционисања Сената, као централног органа државне управе и законодавства. Важно је опет напоменути да граница између термилошког и општег значења наших примјера није увијек сасвим прецизна, и да лексички садржаји појединих лексема из одређеног контекстуалног оквира остављају могућност и другачијег позиционирања унутар дате класификације.

1. Државно-правно устројство онадашње Црне Горе, њена територијално-управна подијељеност и организованост, дипломатски односи условљени историјским тренутком, као и друштвена, територијална и управна уређеност држава које се помињу у кореспонденцији Сената, а које су имале различите упливе у живот Црне Горе, предодредили су употребу термина⁵:

331–339) кратко се осврнуо на утицај романизама на судско-административну терминологију.

Н. Висковић указао је на недовољну проученост утицаја језика поменутих империјалних сила на језик права (*Језик права*, Загреб, 1989, стр. 28).

Проф. Б. Остојић говорећи о правним терминима унутар црногорских законика 19. вијека констатује да су међу тим терминима присутни и термини страног поријекла, али се не задржава на њима (*О црногорском књижевнојезичком изразу III*, Универзитет Црне Горе, 2003, стр. 159).

⁵ Лексеме наводимо у фонетском лику који је карактеристичан за анализирану грађу. Уз примјере (углавном само уз основне лексеме) назначили смо етимологију – по принципу који су користили и И. Клајн и М. Шипка у *Великом речнику страних речи и израза* (Прометеј, Нови Сад, 2007 – в. стр. 18): ближе поријекло, тј. скраћеница назива језика даваоца, и даље, изворно поријекло (уколико је утврђено и изворима потврђено), тј. скраћеница назива језика из кога потиче изворни облик. Како је наша намјера била да направимо само глобалан увид у етимологију ексцерпираних лексика, као основни извори послужили су нам речници страних ријечи и израза опште намјене; поред поменутог речника И. Клајна и М. Шипке, који смо због његове систематичности користили као примарни извор, консултовали смо и: М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, јубиларно издање, Просвета, Београд, 1996/97. и Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Рјечник страних ријечи*, Евро, Суботица, 2001. Значајни извори за велики дио ексцерпираних грађа били су: А. Шкаљић, *Турцизми у српскохрватском језику*, Свјетлост, Сарајево, 1985. и В. Липовац-Радуловић, *Романизми у Црној Гори*, Будва и Паштровићи, Нови Сад, 1997. Остали кориштени извори: П. Скок, *Етимологијски речник хрватскога или српскога језика I А–Ј*, Југословенска академија знаности и умјетности, Загреб, 1971;

Сенат (лат.), сенатор (лат.), сенати⁶, трибунал (лат.), император (лат.), императорско, конзисториј (лат.), министар (лат.), министарство/министерство, консул/конзул (лат.), консулство/конзулство, консулат/конзулат, република (лат.), ексцеленца (лат.), претора (лат.), провинција (лат.), циркул (лат.)⁷, ћесар (лат.)⁸, ћесарски/цесарски, капетан (итал., лат.), капетанија, агент (енг., лат.), агенство, Порта (итал.), гвардијан (итал.), жандар/џандар (фр.), пулиција⁹ (њем., фр., лат., грч.)¹⁰,

П. Скок, *Етимологијски речник хрватскога или српскога језика II, К – пони*¹, Југословенска академија знаности и умјетности, Загреб, 1972; П. Скок, *Етимологијски речник хрватскога или српскога језика III, пони*² – Ж, Југословенска академија знаности и умјетности, Загреб, 1973; Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, *Огледна свеска*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 15, Београд, 1998; *Етимолошки речник српског језика, Свеска 1: А*, Београд, 2003; *Етимолошки речник српског језика, Свеска 2: БА–БД*, Београд, 2006.

⁶ У значењу – сенатори.

⁷ Овај облик извори не биљеже, али извјесно је да се може повезати са породицом ријечи – циркл (њем. *Zirkel* од лат. *circulus*), циркулар (њем. *Zirkular* према *Zirkel*), циркуларан (према *циркулар*); у нашој грађи забиљежљни облик означава представника државне управе у Котору.

⁸ У речницима страних ријечи опште намјене налазимо лексеме **цесар**, **ћесар** и **Цезар**. Преносимо њихова тумачења: по И. Клајну и М. Шипки етимологија лексеме **ћесар** (цар) јесте:, нгрч. *kaĩsar* од лат. *caesar*, према Гају Јулију Цезару⁷, док лексему **цесар** (са значењем, 1. владар Хабзбуршке монархије, аустријски цар⁷ и, 2. ретор. цар⁷) ови аутори везују за лат. етимон *caesar*, при чему упућују да се погледа облик **цезар**, који ипак није заступљен као посебна лексема у њиховом речнику (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 1282, 1436); М. Вујаклија тумачи облик **ћесар** (лат. *Caesar*, нем. *Kaiser*) цар⁷ и **Цезар** (лат. *Caesar*) име римске патрицијске породице Јулија; доцније су га узели као титулу, сви римски цареви осим Вителија (од ове речи настала је словенска *цар* и нем. *кајсер*)⁷; М. Вујаклија није издвојио као посебну лексему облик **цесар** (*Исто*, стр. 914, 1000); У *Рјечнику страних ријечи* Ж. Домовића, Ш. Антића, Н. Клаића налазимо:, **цесар** (лат.) исто што и цар (у старијем језику)⁷ (не прецизира се изворни латински облик); лексема **Цезар** протумачена је на идентичан начин као у *Лексикону* М. Вујаклије, док није посебно издвојен облик **ћесар** (Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Исто*, стр. 222). Дакле, у датим тумачењима уочава се етимолошка, па и дјелимична семантичка неподударност издвојених лексема.

⁹ У значењу – полиција. П. Скок биљежи исти облик везујући га за Црмницу (*Етимологијски речник хрватскога или српскога језика II*, стр. 698).

¹⁰ И. Клајн и М. Шипка облик *полиција* изворно везују за грчки језик (*politeia*), који је преко латинског (*politia*), француског (*police*), а онда њемачког (*Polizei*) доспио у наш језик (*Исто*, стр. 961); М. Вујаклија етимологију исте лексеме тумачи само грчким и латинским обликом (*Исто*, стр. 703), као и Ж. Домовић, Ш. Антић и Н. Клаић (*Исто*, стр. 1121). В. Липовац-Радуловић забиљежила је облик

пулицајна/полицајна, варош (мађ.), варошки, варошанин, пандур (мађ.)¹¹, бег (тур.), санџак (тур.), паша (тур.), нахија (тур., ар.), султан (тур., ар.), меџлис (тур., ар.), везир (тур., ар.), мудир (тур., ар.), заптија (тур., ар.), кајмакам (тур., ар.), валија (тур., ар.), кадија (тур., ар.), кадилук (тур., ар., -тур.)¹², чаршија (тур., перс.), чаршиски, сердар¹³ (тур., перс.)...

Без обзира на лексичку прецизност побројаних термина, њихова контекстуализација у различитим предметима Сената и употреба у текстовној форми која више или мање представља форму административног стила, одређује их и као административне термине или као термине различитих подстилова административног стила.

Институционална друштвена организованост донекле представљена претходним терминима наметнула је и један шири слој административне терминологије¹⁴ – која би се, према савременим тумачењима административног стила, условно могла идентификовати као пословна, дипломатска односно кореспонденцијска:

пулицом, према италијанском облику *poliziotto*. (*Исто*, стр. 242). П. Скок каже да је ријеч полиција, постала интернационална од доба француске револуције” (*Етимолошки речник хрватскога или српскога језика II*, стр. 698). Оваквим тумачењима још једном се потврђује да је код многих интернационализама тешко утврдити да ли су преузети као романизми или германизми – зависно од територије на којој су прихватани, они се само са мањом или већом вјероватношћу могу везати за одређену провенијенцију.

¹¹ П. Скок није забиљежио ову лексему. И. Клајн и М. Шипка етимолошки је тумаче само обликом из мађарског језика – *pandúr* (*Исто*, стр. 880); М. Вујаклија поред мађ. наводи и нлат. етимон *banderius* (*Исто*, стр. 638), док Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић етмологију исте лексеме тумаче само лат. обликом *banderius* (*Исто*, стр. 1024). Х. Куна именицу *пандур* забиљежила је међу мађаризмима издвојеним из књижевних дјела Доситеја Обрадовића (*Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево, 1970, стр. 258).

¹² Изворни облик састављен од арапске и турске компоненете: основна компонента *кадија* (изворно припада арапском језику, а преузета преко турског) + тур. суфикс *-lik*. В. А. Шкаљић, *Исто*, стр. 378–379 и И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 563.

¹³ У значењу главар, заповједник; по изворима исти облик има и значење војсковођа (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 559); отуда исту лексему у раду проф. Р. Си-мића *Српска књижевно-језичка норма (I. Вуково доба)* (Трећи лингвистички скуп, Бошковићеви дани”, ЦАНУ, 1997, стр. 31) налазимо у групи војних термина.

¹⁴ Упор. са низом, правних и административних термина” које је проф. Р. Си-мић забиљежио као дио лексике Вуковог Рјечника: *Српска књижевно-језичка норма (I. Вуково доба)*, стр. 32.

државна канцеларија (нлат.), секретар (срлат.), конференција (срлат.), кореспонденција (срлат.), корешпондирати (срлат.), егземплар (лат.), дупликат (лат.), копија (лат.), администрација (лат.), администратор (лат.), администрирати (лат.), административна, инструкције (лат.), редигирати (лат.), нота (лат.), нотирати (лат.), нотирања, докуменат (лат.), оригинална (лат.), акта (лат.), рецепис¹⁵ (лат.), реверсал (лат.), кондиције (лат.), колективно (лат.), резервирати (лат.), фактум (лат.), територијално (лат.), семинарија (лат.), институт (лат.), рекламирати¹⁶ (лат.), карта (лат., грч.), карте сенатске, датирати (фр. / лат.)¹⁷, комисија (фр., лат.), поштарина (итал., шпан., порт., фр., лат.)¹⁸, адреса (фр.), депеша (фр.), рапорт (фр.), гаранција (фр.), контрола (фр. /енгл.), пасепорт/пашепорт (фр. /енгл.)¹⁹, шкрит/скрит (итал.), политика (грч.)²⁰, протоколирати, аутентицирани (грч.), параграф (грч.), критизирати (грч.), телеграф (грч.), академија (грч.), протокол (њем., срлат., грч.)²¹, бунтовник (њем.), президент (енгл.), пасош (мађ., њем.,

¹⁵ Ова лексема није заступљена у *Великом речнику* И. Клајна и М. Шипке; уврштена је у *Лексикон* М. Вујаклије (*Исто*, стр. 779) и *Рјечник* Ж. Домовића, Ш. Антића, Н. Клаића (*Исто*, стр. 1212).

¹⁶ У значењу: „поднијети пријаву да пошиљка упућена на адресу није приспјела”. В. М. Вујаклија, *Исто*, стр. 764.

¹⁷ Од франц. *dater* (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 189; Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Исто*, стр. 247) односно лат. *datare* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 317).

¹⁸ Итал., шпан., порт. *posta*, фр. *la poste*, лат. *ponere* (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 710; Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Исто*, стр. 1138). У *Великом речнику* И. Клајна и М. Шипке стоји: „**ПОШТА**... [венец., итал. *posta*]...” (*Исто*, стр. 971).

¹⁹ Од од фр. *passport* (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 655; Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Исто*, стр. 1050). односно енгл. *passport* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 901).

²⁰ М. Вујаклија за облик *политика* – у значењу, наука и вештина управљања државом...” наводи етимоне грч. поријекла, а исти облик – у значењу, државни послови, ствари које се тичу државе” етимолошки објашњава лат. обликом *politica* (*Исто*, стр. 702); таква тумачења дају и Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић (*Исто*, стр. 1128); у Речнику И. Клајна и М. Шипке нема диференцијације те врсте: оба значења припадају истој лексеми, која се етимолошки тумачи грч. обликом *politikós* (*Исто*, стр. 960).

²¹ Облик изворног грч. поријекла преко срлат. и њем. доспио у наш језик (према И. Клајну и М. Шипки, *Исто*, стр. 1002). М. Вујаклија тумачи га само грчким етимонима (*Исто*, стр. 734).

фр.)²², *бурунтлија*²³ (тур.), *тескера* (тур., ар.), *мухур*²⁴ (тур., перс.), *ферман* (тур., перс.)...

Неки од ових термина значењски су подређени појединим терминима из непосредно претходне групе – њихови лексички садржаји дају се хијерархијски подвести под лексичке садржаје термина из прве групе. На примјер:

Сенат →²⁵ *државна канцеларија, карте сенатске, секретар; министарство* → *администрација; конзулат* → *нота; султан* → *ферман; паша* → *бурунтлија; валија* → *бурунтлија*...

Дио лексике Сенатових списа чине и правни термини страног поријекла – термини својствени посебним јуридикним и процедуралним формама:

адвокат (лат.), *облигација* (лат.), *облиганција, олиберити* (лат.), *сентенција*²⁶ (лат.), *интабулација* (срлат.), *интабулациона такса* (фр., срлат.), *секвестер* (лат.), *конфликт* (лат.), *претензије* (срлат.), *конвенција* (лат.), *криминална* (лат.), *политички емигрант* (лат.), *тестаменат* (лат.), *конфисцирати* (лат.), *инструкторни* (лат.)²⁷ *суд, ревизија* (нлат.) *акта* (лат.), *апелациони* (лат.) *суд, касациони* (клат.)²⁸ *суд, интерес*²⁹ (лат.), *аблеговати*³⁰(лат.), *контракт/контрат* (лат.), *тутор* (лат.), *декрет*

²² Од изворног франц. *passé*, преко њем. *Pass*, и потом мађ. *paszus* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 901). М. Вујаклија као етимон исте лексеме наводи фр. облик *passéport* (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 655). Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић лексему *пасош* етимолошки објашњавају њем. *Pass* и фр. *passéport* (*Исто*, стр. 1053).

²³ Извори биљеже и облике: *бујрунтија, бујрултија, бујрулдија, бурунтија* (фонетски лик какав има наш примјер није регистрован) – у значењу наредба, заповједно писмо паше (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 152).

²⁴ Исто значење (*печат*) према изворима имају и облици *муур* и *мур* (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 470).

²⁵ Стрелица усмјерена ка значењски подређеним терминима.

²⁶ У значењу судска пресуда.

²⁷ По И. Клајну и М. Шипки: *инструктор* – од итал. *instructor*; *инструкција* – од лат. *instructio* (*Исто*, стр. 519); у *Лексикону* М. Вујаклије уз оба облика стоје само лат. етимони: *инструктор* – од лат. *instructor*; *инструкција* – од лат. *instructio* (*Исто*, стр. 342).

²⁸ Као етимоне извори наводе: каснолатински облик – *cassatio* према *cassare* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, 590) и фр. облик – *cassation* (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 395; Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Исто*, стр. 674).

²⁹ У праву – корист или штета коју неко има од радње неког другог лица или од догађаја. Упор. са фуснотом 54.

³⁰ Иако се облички може повезати са лат. обликом *ablegatio* (прав. прогонство, удаљивање на једну годину), значење одговара лат. облику *obligatio* – обавеза, оба-

(лат.), *процедура* (нлат. лат.), *кондунати*³¹, *контрапротести* (лат.), *протести* (њем., фр., лат.)³², *протестирати* (фр., лат.), *протестни*, *контен* (итал.), *кастиг* (итал.), *кастигти* (итал., лат.), *камбијал* (итал.), *вербализирати* (фр.), *легализирати* (фр.), *биљет* (њем., фр.), *педесца* (нгрч., грч.)³³, *тапија* (тур.), *давија* (тур., ар.), *давијати се*, *сургун* (тур.)...

Представљена административно-правна лексика показује доминантност романизама у односу на остале ријечи несловенског поријекла, што је и разумљиво с обзиром на историјске околности и чињеницу да је у Боки Которској италијански језик готово до краја XIX вијека био језик администрације, судства, и школства. Већ доласком Француза 1807. год., у земљу под називом Котор” (територија која је обухватала Бококорски залив, Херцег Нови, Грбаль, Будву и Паштровиће све до Спича)³⁴ италијански језик уведен је у судство и управу умјесто народног језика³⁵, а његова хегемонија настављена је и за вријеме аустријске владавине (од 1814. до 1918). Како је Црногорски сенат имао активну кореспонденцију са органима аустријске управе и са својим заступницима у Боки, врата” за директан уплив романизама и уопште лексике стране провенијенције, прије свега у језик администрације и права, а посредно и у језик осталих сфера друштвеног живота, била су и даље отворена. О језичкој ситуацији у административно-правној односно дипломатској комуникацији тада пограничних земаља – Црне Горе и Боке, говори и дио садржаја документа који је у октобру 1875. год. Сенат упутио Окружном

везност односно итал. *obligo* – јемство, гаранција, обавезност једног трговца према другом.

³¹ Нисмо нашли потврду у изворима, али има значење – осудити, казнити...; можда, од *кондемнат* – осуђеник, лат. *condemnare* – *осудити*; ексцерпирали смо и облик *кондуна* (, ... опростио му животну *кондуну*, која е била изречена.”).

³² И у овом случају извори различито тумаче етимологију: њем. *Protest* од фр. *protester* од лат. *protestari* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 1001); нлат. *protestus*, итал. *protesto* (упоред. М. Вујаклија, *Исто*, стр. 733 и Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Исто*, стр. 1178). П. Скок каже да је њем. језик посредник у етимологији овог облика, који изворно везује за лат. глагол, *protestari* (префикс *pro-* и *testor*, *-ari*) = итал. *protestare*”; у Скоковом тумачењу не помиње се фр. етимон (*Етимолошки речник хрватскога или српскога језика III*, стр. 54).

³³ М. Вујаклија није забиљежио овај облик, као ни Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић; налазимо га у *Великом речнику* И. Клајна и М. Шипке: „казна која се користи у васпитне сврхе у школама” (стр. 909). Као облик поријеклом из грчког језика, са ширим значењем – „казна, мучење”, забиљежила га је В. Липовац-Радуловић (*Исто*, стр. 220).

³⁴ М. Шуковић, *Нововјековна држава Црна Гора*, Загреб, 2006, стр. 70.

³⁵ Ј. Вукмировић, *Паитровићи*, Цетиње, 1960, стр. 37.

суду у Котору: „Између осталогa част је овоме Сенату обратити пажњу тог Славног Ц. К. Окружног Суда, на одлуку министарства, да се Српско-Хрвацки језик прогласи званичним језиком, и да се на њему пише свуда где се претпоставља не знање Њемачког, талијанског и Мађарског језика. На основу свега овога умољавамо тај Славни Ц. К. Окружни Суд да би изволио у будуће писати нам на Српско-Хрвацком.” (Државни архив Црне Горе, фонд Црногорског сената, 1875, X, 340).

Највећи дио ексцерпираних административно-правне лексике етимолошки се везује за латински, а онда француски и италијански језик. Доминантност административно-правних латинизама и њихова, коријенска укљученост³⁶ у домаћу административно-правну терминологију свједочи како о одређеном нивоу системске уређености црногорског државног апарата, тако и о приближавању израза документације Сената националним административно-правним терминологијама модернијих европских држава. Управо такво егзистирање ексцерпираних латинизама учинило их је постојаним дијелом административно-правног термилошког система, о коме се може судити и на основу данашње употребе. Са друге стране, у списима Сената нема неизмијењених изворних латинских израза, који су готово редован елемент у свим савременим европским правним терминологијама³⁶. Увид у издвојену грађу из данашње перспективе показује да облици поријеклом из француског (*адреса, депеша, гаранција, вербализирати, легализирати...*) имају своје трајање, тј. да су апсорбовани као термини административно-правног израза, за разлику од италијанизама (*кастиг, кастигати, камбијал, афермат, скрит/шкрит...*), који су, одживјели своја значења у области администрације односно права. Мањи дио забиљежених административно-правних термина свједочи о утицајима – грчког језика, германских језика и мађарског језика. Употреба турцизма/оријентализма у административно-правној терминологији Сенатових списа одређена је и ограничена оновременим актуелним црногорско-турским односима: њиховим ратним сукобима, територијалним разграничењима, дипломатском преписком, али и свакодневним животом оног дијела црногорског народа који је живио на територијама окупираним турском влашћу. Дакле, подразумијева се да је њихово одређење као административно-правних термина временски ограничено – мијењањем друштвено-историјског амбијента издвојени турцизми потискују се из административно-правне терминологије.

³⁶ Н. Висковић, *Исто*, стр. 28.

2. Привреда Црне Горе XIX вијека била је далеко од привреде која би захтијевала посебан, сложен термилошки систем, какав подразумијевају развијене друштвене економије и системи са развијеним привредним правом. Ситне индивидуалне куповине и продаје и купопродајни споразуми, размјена роба, државна набавка, расподјела и складиштење различитих производа, зајам новца, наплата пореза, различите врсте закупа, неке врсте производње ... , и узрочно-последична дешавања у вези са свим тим, јесу садржаји појединих списа из Сенатове документације. За ту врсту документације карактеристични су термини:

аренда (срлат.), *сума* (лат.), *курс* (лат.), *акције* (лат.), *багаиш* (лат.), *депозит* (лат.), *лире* (лат.), *скужати* (итал., лат.), *накужати*, *покуцати*, *куцати*, *спенциати* (итал., лат.), *каса* (итал., лат.), државна *каса*, *фирма* (итал., лат.), *миљар* (итал., лат.), *компанија* (фр., итал., срлат.), *финанције* (фр., лат.), *финанцијално*, *франак* (фр., лат.), *фабрика* (фр., лат.), *динар* (грч., лат.), *литре* (грч., лат.)³⁷, *грош* (њем., лат.), *фунта* (њем., енг., лат.), *ђумрук* (тур., грч., лат.)³⁸, *пијаца* (итал., лат., грч.), *кантар* (тур., ар., лат.)³⁹, *солад* – *солда*⁴⁰ (итал.), *офит* и *афит*⁴¹ (итал.), *сигуртад*⁴² (итал.), *сигурават*, *дација* (итал.), *пуплична*⁴³ (итал.) мјера, *салдо* (итал.), *лимни-*

³⁷ Према М. Вујаклији (*Исто*, стр. 495); и П. Скок наводи грчки етимон у тумачењу лексеме *литар* (*Етимолошки речник хрватскога или српскога језика II*, стр. 309); И. Клајн и М. Шипка исти облик тумаче само латинским етимонима (*Исто*, стр. 707).

³⁸ Према А. Шкаљићу; А. Шкаљић је забиљежио и облик *ђумдук* у истом значењу (*царина, такса за пролаз, трошарина*) (*Исто*, стр. 257). У речницима страних ријечи опште намјене уз облик *ђумрук* наводи се само етимон турског поријекла *gümruk* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 390; М. Вујаклија, *Исто*, стр. 244). Ж. Домовић, Ш. Антић и Н. Клајић не тумаче ову лексему.

³⁹ Облик заступљен међу турцизмима сх. језика које је забиљежио А. Шкаљић; ипак, у његовом етимологисању примарни лик латинског је поријекла – *septenarius* (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 392).

⁴⁰ *Солад*, -лда: *ситан новац, новчић*, поред *солад*, -а: *војник* (В. Липовац-Радуловић, *Исто*, стр. 269). У овом другом значењу познатији је облик *солдат*.

⁴¹ В. Липовац-Радуловић уз облик *офит* биљежи да се *афит* чује само на подручју Будве (*Исто*, стр. 206). Потписник Сенатовог документа у коме смо нашли облик *афит* јесте Вуко Милов Ражнатовић, капетан са Цетиња. Упор. *Етимолошки речник српског језика*, Свеска 1: А, стр. 241–242.

⁴² У значењу облика *сигуранца* – осигурање (Упор. В. Липовац-Радуловић, *Исто*, стр. 265 и *Паптровске исправе XVI–XVIII вијека, Објашњења локалних ријечи*, Цетиње, 1959, стр. 234).

⁴³ Вјероватно од *пупливати* (итал. *pubblicare*) – *објавити, прогласити*. В. Паптровске исправе XVI–XVIII вијека, стр. 234. Облик *пупликан* (*објављен*) нашли смо

ца (итал.), конат (итал.), капара (итал.), барело (итал.)⁴⁴, бутига (итал.), талиер⁴⁵ (итал.), фиорин/фјорин (итал.), манкати (итал.), дузина (итал., фр.), дукат (итал., грч.)⁴⁶, дукат цесарски/ћесарски, роба (итал., њем., фр.), банка (итал., ствњем.), цекин (итал., ар.)⁴⁷, магазин (фр., итал., ар.), форинта (мађ. итал.)⁴⁸, авансовање (фр.), бала/бале, (фр.), наполеон (фр.), гаранција (фр.), краицер (њем.), пазар (тур., перс.)⁴⁹, пазарне, сансар⁵⁰, економ (грч.), економни, тефтер (тур., грч.)⁵¹, вересија (тур.), ортаци (тур.), уортачитити, разортачитити, кирија /ћирија (тур., ар.), ес-

и у књизи др Ј. Вукмановића *Паитровићи* (Цетиње, 1960, стр. 148). У осталим изворима није забиљежен.

⁴⁴ Није исто што и *барел* (енгл. *barrel*). Барел – мјера за течност у Енглеској (164 л)... (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 103); *барело* (итал. *barile*) – дрвена бачва од 60 литара (В. Липовац-Радуловић, *Исто*, стр. 27).

⁴⁵ Од њем. *Thaler*, скр. од *Joachimsthaler* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 1204); по В. Липовац-Радуловић: према итал. *tallero*: „Из њем. *Joachimsthaler*, монета из мјеста *Joachimsthal* гдје се почела ковати” (*Исто*, стр. 298). М. Вујаклија не конкретизује поријекло лексеме и тумачи је као назив новца, по Јоахимсталу (Јоахимову) у данашњој Чехословачкој, где је кован још у XVI веку...” (*Исто*, стр. 867). Исто објашњење дали су и Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић (*Исто*, стр. 1379).

⁴⁶ П. Скок не тумачи ову лексему. По М. Вујаклији грч. *Dukas*, итал. *ducato* (*Исто*, стр. 241). Исто тумачење дају и Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић (*Исто*, стр. 328); И. Клајн и М. Шипка наводе само итал. етимон *ducato* према *duca* (*Исто*, стр. 383).

⁴⁷ Од итал. *zecchino* од *zessa* – ковница новца од ар. *dār as-sikka* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 1430). Остали извори који тумаче ову лексему (П. Скок је не тумачи, а нема је ни у речнику А. Шкаљића) не наводе арапски етимон (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 1000; Ж. Домовић, Ш. Антић, Н. Клаић, *Исто*, стр. 216; В. Липовац-Радуловић, *Исто*, стр. 51).

⁴⁸ Облик који је, према И. Клајну и М. Шипки, из мађарског ушао у српски језик, док је примарни етимон италијанског поријекла (*Исто*, стр. 1340). М. Вујаклија исту лексему етимолошки објашњава само италијанским обликом (*Исто*, стр. 949).

⁴⁹ По В. Липовац-Радуловић од итал. *bazar* (из перс. *bazar*) (*Исто*, стр. 219).

⁵⁰ У нашем документу има значење – *трговац, мешетар*. Са таквим значењем регистровала га је и В. Липовац-Радуловић – према ст. истр. *sansar*, вен. *sensal* (*Исто*, стр. 261). У речницима страних ријечи опште намјене заступљен је облик *сензал* (фонетски лик њемачког *Sensal* односно италијанског *sensale*), управо у значењу *мешетар, берзански, трговачки посредник, куртје*. Хомониман облик забиљежен као турцизам (*сансар* – тур.) има значење: „куна бјелица, бјелка, чија је кожа скупцојена, од ње се праве ћуркови...” (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 549).

⁵¹ Примарни етимон грчког поријекла, а у наш језик облик прихваћен из турског језика (тур. *defter*) (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 606).

пан (тур., ар.), *ока* (тур., ар.), *баждар*⁵² (тур., перс.), *ак* (тур., ар.), *ризма* (арап.), *посула* (тур., итал.)⁵³, *пара/паре* (тур., перс.), *биљет*, *камбијал*, *облигација*, *контракт/контрат*, *аблежавати*, *интерес*⁵⁴...

Како се лексички садржаји неких од примјера из ове групе тичу и правних регулатива, заступљени су⁵⁵ или би могли бити заступљени и у групи правних термина, док се опет поједине лексеме исте групе на основу кореспонденцијске одређености и фреквентне употребе могу квалификовати и као дио административне терминологије Сената. И у овој групи превладавају романизми. Данашњи лексички фонд из области друштвене економије и трговине потврђује потпуну одамаћеност дијела романизма издвојених из Сенатових докумената (*финансије*, *фирма*, *компанија*, *роба*, *банка*, *каса*, *сума*, *депозит*, *гаранција*, ...) – међутим, бивствовање одређеног броја забиљежених лексема, углавном италијанизама, данас је изван терминолошког система и сведено је на опште значење унутар дијалекатске или локалне лексике (*скужати*, *накужати*, *спенџати*, *дација*, *сигуртад*, *манкати*...). Романизме бројношћу слиједе турцизми/оријентализми. И за њих је карактеристична неједнака уклопљеност у савремену терминологију односно књижевни језик: *вересија*, *ортаци*, *уртачити*, *магазин*, *кирија*... јесу облици који се мање-више свакодневно потврђују у данашњем језику, док су *ак*, *ђумрук*, *тефтер*, *посула*, *еспан*... сасвим застарјели облици, чије је лексичко значење углавном непознато данашњим говорницима.

3. Тематски садржај многих докумената Сената био је одређен ондашњим ратним дешавањима унутар и изван Црне Горе. Тако смо као посебан терминолошки слој издвојили ријечи које се тичу војне организације и војних акција:

муниција (лат.), *позиција* (лат.), *еспедиција* (лат.), *оперирати* (лат.), *фронт* (фр., лат.)⁵⁶, *официр* (фр., лат.), *офицерство*, *колона* (фр., итал.),

⁵² У Сенатовом документу као појашњење ове ријечи, у загради, стоји ријеч *кантар*; А. Шкаљић као значења лексеме *баждар* наводи: „1. онај који наплаћује баждарину... 2. мјерач, кантарџија...” (*Исто*, стр. 127).

⁵³ Потписник Сенатовог документа као синоним ове ријечи користи „*признаницу*”. Иначе у изворима *посула* се тумачи се као: *потврда*, *писамце*, *цедуља*, *званична хартија*; од тур. *pusula*, а примарни етимон је итал. облик *bussola* (*компас*). А. Шкаљић, *Исто*, стр. 527.

⁵⁴ У значењу: *корист*, *добит*, *камата*, *добитак*, *приход од уложеног новца*. Упор. са фусотом 29.

⁵⁵ Из тог разлога нисмо понављали етимолошке податке уз лексеме са краја низа: *биљет* – *интерес*.

⁵⁶ У значењу *строј*, *ред постројене војске*.

лат.), *ађутант* (њем. лат.), *комесар/комисар* (њем., нлат.), *линија* (њем., лат.), *орден* (њем., лат.), *мина* (итал., фр.), *минати* (итал.), *минавање*, *фортица* (итал.), *команда* (итал.)⁵⁷, *командир* (фр.), *бомбардовање* (фр.), *батерија* (фр.), *баталион/батаљон* (фр.), *артиљерија/артиљерија* (фр.), *одмарширати* (фр.), *гарда* (фр.), *маневар* (фр.), *солдати* (њем., итал.)⁵⁸, *граната* (њем., итал.), *лафет* (њем., фр.), *блокирати* (њем., фр.), *динамид* (грч.), *шанац* (њем.), *табор* (мађ. тур.)⁵⁹, *контрација*⁶⁰ (тур., итал. -тур.), *топ* (тур.), *топција* (тур.), *ђуле/ђулета*⁶¹ (тур.), *башибозук* (тур.), *јузбаша* (тур.), *куруџум* (тур.), *буљубаша* (тур.), *фишек* (тур.), *фишекача*, *караула* (тур.), *аскер* (тур., ар.), *редиџ*⁶² (тур., ар.), *низам/мизам* (тур., ар.), *арбија* (тур., ар.)⁶³, *кула* (тур., ар.), *таин* (тур., ар.), *џебана* (тур., перс.)⁶⁴...

⁵⁷ Према М. Вујаклији од итал. *comando* (*Исто*, стр. 425), као и према Ж. Домовићу, Ш. Антићу и Н. Клаићу (*Исто*, стр. 708); према И. Клајну и М. Шипки етимологија је другачија: њем. *Komando*, према клат. *commandare*, лат. *commendare* (*Исто*, стр. 629).

⁵⁸ Према И. Клајну и М. Шипки: њем. *Soldat* од итал. *soldato* (*Исто*, стр. 1153); према М. Вујаклији (*Исто*, стр. 831) и Ж. Домовићу, Ш. Антићу и Н. Клаићу (*Исто*, стр. 1321): итал. *soldato*, лат. *soldatus*.

⁵⁹ По И. Клајну и М. Шипки овај облик преузет је из **мађарског** језика, а изворни етимон је **турског** поријекла (*Исто*, стр. 1199). М. Вујаклија лексему *табор* тумачи као лексему **турског** поријекла (*tabur* – батаљон, строј), која означава групу која има према себи сличну противничку групу, али и мјесто гдје се војска утаборила; потом, исту лексему тумачи као **словенски** облик који означава брдску тврђаву, ратни логор хусита (присталица и сљедбеника, Јана Хуса, чешког вјерског реформатора, који је због супротстављања папи спаљен на ломачи) из 1420. године (М. Вујаклија, *Исто*, стр. 864, 999). Ж. Домовић, Ш. Антић и Н. Клаић *табор* тумаче као лексему која потиче из **мађарског језика** са значењем: „војни логор, шаторје; утврда за обрану” (*Исто*, стр. 1376); тумачење А. Шкаљића указује само на **турско** поријекло (*Исто*, стр. 594). П Скок: „Према нагласу *табор* судећи, ријеч није ушла у хрв. -срп. за вријеме турског периода на Балкану, јер такав нагласак не показују турцизми, него као у мац. *табор*, одакле је ушла у чеш. и пољ...” (*Етимологијски речник хрватскога или српскога језика III*, стр. 429).

⁶⁰ У значењу – *војни лиферант*; само значење необично с обзиром на то да је у основи италијански облик *contratto* – *уговор*; суфикс је турског поријекла. В. А. Шкаљић, *Исто*, стр. 414.

⁶¹ *Ђуле* поред *ђунле* (мн. *ђунлета/ђунлад/ђулад*) (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 258).

⁶² У значењу припадник *редиџе* (резервне војске).

⁶³ Изворни облик *харбија* – „шипка од жељеза или од тврдог дрвета ... којом се набија набој у цијеви пушака кременача” (А. Шкаљића, *Исто*, стр. 314).

⁶⁴ Од изворног *џебхана*; извори биљеже и облик *џепана* у истом значењу – муниција (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 234).

И у овој групи термина бројчана предност је на страни романизама, а етимолошка провјера скренула нам је пажњу на улогу њемачког језика као посредника у преузимању појединих облика изворног романског (латинског, француског, па и италијанског) поријекла. Сви издвојени романизми и данас представљају дио активне војне терминологије, док забиљежени турцизми/оријентализми (изузимајући облике: *табор, топ, караула, кула, куриум*) припадају пасивној лексици, која свједочи о једном историјском периоду. Непосредан утицај грчког језика у овој сфери наша грађа потврдила је само обликом *динамид*.

4. Поједини списи Сената тичу се одређених грађевинских радова – дају се наредбе и упутства у вези са градњом, или се пак извјештава о тој врсти активности. Отуда су се као технички термини наметнули:

канал (лат.), *клак* (итал., лат.), *клагина* (итал.), *тигле* (итал., лат.), *план* (фр., лат.), *инжинијер* (фр., лат.), *мајстор/маистор* (њем., лат.), *модел* (фр., итал., лат.), *унчи*⁶⁵ (енгл. лат.), *ливел* (итал.), *полуменга* (итал.), *кантуни* (итал.), *волтови* (итал.), *мезофацада* (грч. -, -фр. -итал.)⁶⁶, *фарба* (њем.), *ћускија* (тур.), *алат* (тур., ар.)...

И лексеме *цистерна* (лат.), *темпло* (њем., лат.), *пирамиде* (грч.) и *таван* (тур.), употребљене су да означе грађевинске објекте, па се као такве надовезују на претходни низ.

Контекстуализација је као техничке термине одредила и лексеме *бусула* (итал.) и *конструкција* (лат.), а како се и називи из занатских области третитају као технички термини⁶⁷, њима се може придужити и лексема *терзија* (тур., перс.).

И облици ове групе, етимолошки различити (свједоче о утицајима латинског, италијанског, француског, грчког, њемачког и енлеског, као и турског, арапског и персијског), унутар савремене лексике имају различит статус – док облици *модел, мајстор, алат, конструкција, инжињер*... имају активну употребу у различитим сферама, облици *клак, клагина, тигла, ливел, полуменга*... углавном су дио пасивног слоја лексике односно лексике појединих локалних говора.

⁶⁵ У значењу *инчи* – мјера за дужину: енгл. *inch* од лат. *uncia*.

⁶⁶ Етимологија друге компоненте: фр. *façade* од итал. *facciata*, према *faccia* лице (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 1308);

⁶⁷ В. М. Вујаклија, *Исто*, стр. 886.

Проф. Р. Симић у раду *Функционално-стилско раслојавање дијалеката* (Пети лингвистички скуп, Бошковићеви дани”, ЦАНУ, 2003, стр. 135) осврнуо се на позицију занатских термина у одговарајућем функционално стилистичком корпусу књижевног језика.

5. У ексцерпираној термилошкој лексици заступљени су и религиозни термини, а међу њима се бројношћу издвајају термини грчког поријекла. Сасвим разумљиво, с обзиром на лексичке садржаје, ти термини (изузимајући фонетске варијације) представљају значајан дио и данашњег религиозног појмовника:

Митрополит (грч.), *манастир/монастир* (грч.), *кућа манастирска, ћивот* (грч.), *игуман* (грч.), *прота* (грч.), *јеромонах/еромонах* (грч.), *калуђер* (грч.), *еванђеље* (грч.), *литургија / летурђија* (грч.), *архимандрит* (грч.), *арцибискуп* (грч.), *парох* (грч.), *парохија* (грч.), *парохиани, путиер* (грч.), *олтар* (лат.), *вакупско* (тур., ар.), *муктија/мухтија*⁶⁸ (тур., ар.), *џамија* (тур., ар.), *мејтеп*⁶⁹ (тур., ар.), *оџа* (тур., перс.)...

6. Поред лексике страног поријекла коју смо представили као термилошку, ријечи страног поријекла уобичајене су и унутар општег лексичког фонда докумената Сената. Грађа доказује њихово присуство у готово свим сегментима ондашњег свакодневног живота. Њима се именују и одређују – прехрамбени производи и пића: *бешкот* (итал.), *кастрадина* (итал.), *фрут* (итал.), *пипун* (грч.)⁷⁰, *кртола* (њем.)⁷¹, *џукар* (њем.), *рум* (енгл.), *кафа/кава* (тур., ар.)...; одјевни предмети (и текстили): *корет* (вен.), *велут*⁷² (итал.), *фаџлет* (итал.), *капот* (итал., вен.), *долама* (тур.), *чизме* (тур.), *кундура* (тур., грч.)⁷³, *антерија* (тур., ар.)⁷⁴, *џамадан/џамадан* (тур., перс.), *ћемер* (тур., перс.), *чаране* (тур., ар., перс.), *чивт* (тур., перс.) *пашмага* (тур.)...; различити простори ентеријера и екстеријера: *комунице* (лат.), *коноба* (клат.), *камара* (итал.)⁷⁵, *локанда*

⁶⁸ У изворима заступљен и облик *муфтија*. В. А. Шкаљић, *Исто*, стр. 468.

⁶⁹ Умјесто *мејтеф* (*мектеб/мектеп/мехтеф*) (у значењу муслиманска основна вјерска школа). В. А. Шкаљић, *Исто*, стр. 454–455.

⁷⁰ Од грч. *ρέβον* (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 937); В. Липовац-Радуловић уз исти облик као етимоне наводи лат. *rerone* и итал. *rorone* (*Исто*, 225).

⁷¹ Лексему *кртола* В. Липовац-Радуловић забиљежила је као романизам; међутим етимолошки је тумачи обликом, њем. *Kartofell*” (*Исто*, стр. 157).

⁷² В. Липовац-Радуловић забиљежила облик *велуд* (*бариун*) (*Исто*, стр. 317).

⁷³ Лексема забиљежена као турцизам (са значењем *џипела*), а изворни облик је грчког поријекла (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 425).

⁷⁴ Иако, балкански турцизам” (*Етимолошки речник српског језика*, Свеска 1: А, стр. 169), В. Липовац-Радуловић забиљежила га је у књизи *Романизми у Црној Гори Будва и Паиштровићи* (стр. 11).

⁷⁵ У значењу *соба* према итал. *camera* (В. Липовац-Радуловић, *Исто*, стр. 122). У речницима страних ријечи заступљен је облик *камара* (према грч. *καμάρα* од лат. *camera*): 1. гомила, хрпа, ... 2. пласт, стог (И. Клајн, М. Шипка, *Исто*, стр. 571); оваквим значењима облика *камара* (према грч. *καμάρα*) М. Вујаклија додао је још једно значење на које упућује лексемском јединицом *комора* (соба) (*Исто*,

(итал.), *рива* (итал.), *кужина* (венец., итал.), *салон* (фр., итал.), *трпезарија* (грч.), *одаја* (тур.), *оџак*⁷⁶ (тур.), *магаза* (тур., ар.), *вајат* (тур., ар.), *авлија* (тур., грч.), *хан* (тур., перс.), *баштина* (тур., перс.)⁷⁷, *катун* (рум.)⁷⁸...; предмети покућства: *пјат* (итал.), *боџун* (венец.), *скриња* (итал.), *армар* (лат.), *армарић*, *јорган* (тур.), *коћетице* (итал.)⁷⁹, *шугаман* (венец., итал.), *пешикир* (тур., перс.), *тавулин* (итал.)⁸⁰, *мурал* (шп./фр.)⁸¹, *сандук* (тур., ар.)..., али и многи други разнородни предмети и појмови из обичног живота: *фамилија* (лат.), *петролеум* (срлат.), *барка* (итал., клат.), *вапор* (итал., лат.) *шпирит* (њем., лат.), *ура* (њем., лат.), *нумер* (њем., лат.), *шпитаљ* (њем., срлат.), *коноп* (тур., ар., лат.)⁸², *бизин* (венец.), *трабакуо* (итал.), *шпаг* (итал.), *шкатула* (итал.), *сакет*

стр. 379, 428). Лексема *камара* није уврштена у *Рјечник* Ж. Домовића, Ш. Антића и Н. Клаића.

⁷⁶ У значењу: кућа чија су врата увијек отворена за путнике намјернике... В. А. Шкаљић, *Исто*, стр. 499.

⁷⁷ „РСА s. v. баштина сврстава и значње, обрадиво земљиште” (ЦГ, Херц., Пељешац), но оно пре иде под баштина као аугментатив од башта” (*Етимолошки речник српског језика*, Свеска 2: БА–БД, стр. 284). Углавном такво значење истог облика у нашим примјерима определијело нас је да га сврстамо у турцизме (од тур. *bağçe* односно перс. *bāğče*), мада се у *Етимолошком речнику српског језика*, Свеска 2: БА–БД (стр. 284) дају и другачија етимолошка тумачења, али према различитим семантичким садржајима истог облика. Упор. П. Скок, *Етимологијски речник хрватскога или српскога језика I*, стр. 120.

⁷⁸ Према И. Клајну и М. Шипки – од рум. *sătun* (*Исто*, стр. 596); П. Скок исту лексеми објашњава овако: „Балканска ријеч највјеројатније арбанаског подријетла из области терминологије насеља: рум. *sătun* „заселак,, ...” (*Етимологијски речник хрватскога или српскога језика II*, стр. 64); М. Вујаклија је обиљежио као романизам, без навођења етимона (*Исто*, стр. 596).

⁷⁹ Необичан је деминутивни нставак *-ица*; као романизам присутан у дијелу говора Црногорског приморја регистрован је облик *коћета* (од итал. *cuscetta*) са значењем постела, али не и *коћетица* – В. В. Липовац-Радуловић, *Исто*, стр. 140.

⁸⁰ В. Липовац-Радуловић забиљежила је облике *таволо*, *тавулин* и *таулинић* (*Исто*, стр. 300).

⁸¹ И. Клајн и М. Шипка наводе уз овај облик етимон шпанског поријекла *mural* (*Исто*, стр. 801), а М. Вујаклија француског *mural* (*Исто*, стр. 572).

⁸² Облик који је забиљежен у изворима као романизам (В. Липовац-Радуловић, *Исто*, стр. 149), али облици: *канапа*, *канафа*, *канап*, *канаф*, забиљежени су и као турцизми сх. језика, при чему се ипак као могуће претпоставља њихово изворно латинско поријекло (А. Шкаљић, *Исто*, стр. 390–391). И И. Клајн и М. Шипка претпостављају изворни лат. облик, наводећи и ар. односно тур. етимон (*Исто*, стр. 574). М. Вујаклија уз облик *канап* наводи само итал. етимон *сапаро* (*Исто*, стр. 382).

(итал.), *куштур* (итал.), *помада* (фр., итал.)⁸³, *шпион* (њем., фр., итал.), *ферал* (вен., грч.), *револвер/леворвер* (енгл.)⁸⁴, *комишилук* (тур.), *конак* (тур.), *тољага* (тур.), *чекић* (тур.), *мал* (тур., ар.), *дуван* (тур., ар.), *навака*⁸⁵ (тур., ар.), *сахат* (тур., ар.), *зулум* (тур., ар.), *вакат* (тур., ар.), *удут* (тур., ар.), *похара* (тур., ар.), *мираз* (тур., ар.), *абер* (тур., ар.), *ћесе* (тур., перс.), *сербез* (тур., перс.), *сербезлук* (-тур.), *чобани* (тур., перс.), *черен* (тур., перс.), *сафтијан* (тур., перс.)...

7. Изложена грађа показује да су ријечи које у етимолошком смислу не припадају изворној, тј. домаћој лексици, значајно обиљежје језичког израза Сенатове документације. Из данашње перспективе – поред ријечи које су сасвим прихваћене и одомаћене, многе се препознају само као дијалектизми, локализми, или као архаизми који свједоче о једном историјском периоду. Тражећи лексичку потврду за функционално-стилску одређеност наше грађе, издвојили смо одређен административно-правни термилошки слој страног, несловенског поријекла, који се према функционалној употреби неријетко проширује терминима чији је лексички садржај примарно везан за неке друге сфере друштвених дјелатности (економски или трговачки термини, војни, религиозни...). Учињено раслојавање показало је разуђеност лексичког фонда страног поријекла унутар тумачене грађе, али и указало на важност питања о могућности односно немогућности прецизних лексичких диференцирања, како између општег и термилошког слоја, тако и ужих диференцирања унутар истих, и о постојаности таквих разграничења с обзиром на различите функционално-стилске употребе једне исте лексеме. Етимолошка провјера ексцерпираних лексике потврдила нам је ограничене домете те врсте лингвистичких истраживања.

⁸³ Ова лексема налази се међу германизмима које је Х. Куна издвојила из књижевног израза Доситеја Обрадовића: „њем. *die Pomade*, тал. *potata*” (*Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, стр. 256). Према И. Клајну и М. Шипки етимологија лексеме *помада* јесте: „[фр. *pommade* итал. *potata* према *potato* јабука (првобитно су јабуке биле главни састојак)]...” (*Исто*, стр. 963). И у овом случају важи завршни коментар из фусноте 10.

⁸⁴ В. Липовац-Радуловић биљежи облик *левор*, према енгл. –њем. *revolver*; (у вези с лат. *revolvere*); итал. *rivoltella* (*Исто*, стр. 168). Облик *револвер* у речницима страних ријечи тумачи се само енгл. обликом *revolver* односно *to revolve*.

⁸⁵ Од примарног облика *нафака*. У изворима забиљежен са истим значењем (*храна, јело, тиће*) и облик *набака*. А. Шкаљић, *Исто*, стр. 482.